

КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

На правах рукопису

РАКІТЯНСЬКА Людмила Миколаївна

ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ
СТУДЕНТІВ МУЗИЧНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ
В УМОВАХ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ

ІЗ.00.01 - теорія та історія педагогіки

А в т о р е ф е р а т
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ-1992

Робота виконана у Київському ун

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00819771 (X)

Науковий керівник

- доктор педагогічних наук,
доцент Л.Г.Коваль.

Офіційні опоненти

- доктор філософських наук,
професор В.О.Кудін,

- кандидат педагогічних наук,
доцент О.М.Олексюк.

Провідна установа

- Ніжинський державний пе -
дагогічний інститут ім.
М.В.Гоголя.

Захист відбудеться " 30 " листопада 1992 р. на засі -
данні спеціалізованої вченої ради К 068.18.15 по присуджен -
ню наукового ступеня кандидата педагогічних наук у Київсь -
кому університеті ім. Тараса Шевченка за адресою: 252601,
Київ, вул.Ододимирська, 60, ауд.333.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Київського
університету.

Автореферат розісланий " _____ " _____ 1992 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради Кашин С.О.

ЛННБ ім. В. Стефаника
АН УРСР

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

А к т у а л ь н і с т ь дослідження. Серед пріоритетних напрямків роботи вищої школи по підготовці педагогічних кадрів виділяється формування особистісних, духовно-моральних якостей учителя, зокрема, морально-естетичної активності. Виявляється вона в емоційно-моральній чутливості, співпереживанні та співчутті, в здатності і готовності до ствердження гуманістичних морально-естетичних цінностей в усіх сферах життя, у громадянській позиції вчителя. Морально-естетична активність учителя втілюється у самодіяльній творчості, спрямованій на самовдосконалення та перетворення навколишньої дійсності за законами досконалості і краси.

На цю особливість формування особистості вчителя вказано у багатьох психолого-педагогічних працях. В них розглянуті різні аспекти проблеми формування особистості вчителя в процесі вузівської професійно-педагогічної підготовки:

- змісту, форм та методів навчання /О.О.Абдулліна, А.М.Алексюк, С.Б.Єлканов, І.А.Зязюн, Н.В.Кузьміна, В.О.Сластьонін та ін/;
- розвитку творчих якостей майбутнього вчителя /М.В.Александров, С.І.Архангельський, Я.Я.Біркопо, С.В.Карпова, В.А.Кан-Калік, Г.М.Падалка, В.Ф.Сафін, О.І.Шербаков/.

Питання морально-естетичної активності розглядаються у багатьох філософських, психологічних, педагогічних дослідженнях. Так, філософи обґрунтували взаємозв'язок етичного та естетичного як об'єктивну закономірність, що має місце в житті й мистецтві /М.С.Канган, В.О.Кудін, В.О.Разумний, М.Д.Лейзеров, Л.Н.Столович, В.І.Толотих, О.І.Фуртова/.

У психологічних роботах широко висвітлено питання, пов'язане з емоційним впливом мистецтва на духовний світ людини, розвиток її активності, значення катарсису, облагородження за допомогою, зокрема, мистецтва музичного /Л.С.Виготський, І.А.Джидар"ян, Б.І.Додонов, О.Г.Костюк, С.Л.Рубінштейн, П.М.Якобсон/.

В педагогічній літературі обґрунтовано окремі аспекти взаємодії морального та естетичного виховання /Г.Ф.Арзямова, Д.І.Водзінський, С.С.Горбенка, А.С.Каргін, О.В.Лармін, С.М.Лузіна, З.С.Маловицька, О.М.Олексюк, О.В.Пекутько, Л.Ф.Федорова/. Ці та інші автори в основному наголошують на активно-творчому характері морально-естетичної потреби поліпшення всіх сфер діяльності людини.

Особливо важливою соціальною галуззю є професійно-педагогічна. Вона пов'язана з діяльністю вчителя музики по формуванню духовного світу школярів, розширенню та збагаченню їх емоційного досвіду, розвитку творчих сил і здібностей.

Психолого-педагогічні дослідження з проблем підготовки вчителя музики до естетичного виховання школярів /Л.Г.Арчажнікова, Н.Л.Белая, С.В.Карпова, Л.Г.Коваль, І.Н.Немякіна, Г.М.Падалка, Н.І.Плешкова, О.П.Рудницька, Г.М.Ципін та ін./ дають достатній теоретичний та емпіричний матеріал, який дозволяє стверджувати, що питання морально-естетичної активності вчителя-музиканта ще не стали актуальними. Професіограми дослідників обмежуються встановленням власне професійних умінь. Що ж до особистісних, громадянських, морально-естетичних якостей учителя, зокрема, його духовних інтересів, смаків, потреб, то вони беруться до уваги недостатньо /І.Б.Крилова, Л.П.Печко/. Морально-естетична активність, як показник морально-естетичної культури вчителя, визначає характер сприйняття та розуміння мистецтва, рівень розвитку його морально-естетичної свідомості та діяльності.

Дослідники відзначають, що проблема морально-естетичної активності майбутнього вчителя виникла як засіб розв'язання існуючих в практиці професійної підготовки вчителя-музиканта суперечностей. А вони виникають між високими вимогами суспільства до професійної підготовки вчителя музики і недостатньою педагогічною спрямованістю навчання на музично-педагогічних факультетах; сучасними вимогами до духовної культури вчителя та її реальним низьким рівнем; потребою шкільної практики в активному вчителіві, що працює творчо, і традиційними видами, формами, методами колективної та індивідуальної діяльності студентів у різних видах їх вузівської професійної підготовки.

Існуючі суперечності в підготовці вчителя музики і формуванні його морально-естетичної активності вимагають розв'язання цих питань як в теоретичному, так і в практичному аспектах. Потрібне розкриття змісту та структурних компонентів морально-естетичної активності, педагогічних умов, які забезпечують її ефективний розвиток.

Об'єкт дослідження становить процес професійно-педагогічної підготовки студентів музично-педагогічних факультетів.

П р е д м е т дослідження являє організаційно-педагогічна система забезпечення формування морально-естетичної активності студентів в умовах індивідуального навчання.

М е т о ю є виявлення педагогічних умов, розробка, експериментальна апробація та впровадження в індивідуальне навчання організаційно-педагогічної системи забезпечення ефективного формування морально-естетичної активності студентів музично-педагогічних факультетів.

З а в д а н н я дослідження:

1. Теоретично обґрунтувати зміст та компоненти морально-естетичної активності особистості;
2. Розробити критерії та рівні, виявити стан сформованості морально-естетичної активності студентів музично-педагогічних факультетів;
3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити організаційно-педагогічну систему формування морально-естетичної активності студентів в умовах індивідуального навчання;
4. Розробити методичні рекомендації по формуванню морально-естетичної активності майбутніх вчителів музики за індивідуального навчання.

Г і п о т е з а : Формування морально-естетичної активності майбутніх вчителів музики забезпечується організаційно-педагогічною системою, яка сприяє ефективності їх професійно-педагогічної підготовки. Основними умовами реалізації системи є: поетапність формування морально-естетичної активності; актуалізація психічних механізмів саморегуляції; посилення діалогічності процесів педагогічної взаємодії; варіювання організаційних форм навчальної діяльності; активізація професійно-педагогічної діяльності майбутніх вчителів.

М е т о д о л о г і ч н у основу склали філософські та психолого-педагогічні концепції діяльної природи людини, взаємодії та взаємовпливу об'єктивних і суб'єктивних факторів у виховному процесі, індивідуалізації та диференціації навчання, виховного потенціалу мистецтва, специфіки музично-естетичного виховання школярів.

Поставлені в ході дослідження завдання розв'язувались за допомогою комплексу методів, до яких входять: теоретичний аналіз літератури з проблеми; аналіз досвіду організації професійно-педагогічної підготовки студентів музично-педагогічних факультетів.

тетів в інструментальному класі; педагогічне спостереження; бесіда; анкетування; інтерв'ю; рейтинг; елементи математичної статистики.

У дослідно-експериментальній роботі брало участь понад 700 студентів музично-педагогічних факультетів Івано-Франківського, Кіровоградського, Криворізького педагогічних інститутів.

Дослідження проводилося поетапно.

На першому етапі /1985-1987 рр./ вивчалася філософська, психологічна, педагогічна література з проблеми; аналізувалася практика підготовки студентів до педагогічної роботи в школі; були сформульовані проблема та основні положення дослідження, вихідні теоретичні позиції; уточнювалися завдання дослідження, робоча гіпотеза; визначалися методи дослідження.

На другому етапі /1987-1989 рр./ виявлявся стан, критерії та рівні сформованості морально-естетичної активності; проводився констатуючий етап експерименту.

На третьому етапі /1989-1992 рр./ теоретично обґрунтовувалася та апробувалася організаційно-педагогічна система формування морально-естетичної активності; здійснювалася формуючий експеримент; опрацьовувалися його результати; розроблялися методичні рекомендації.

Наукова новизна дослідження полягає в обґрунтуванні змісту та компонентної структури морально-естетичної активності вчителя музики; у створенні оригінальної організаційно-педагогічної системи забезпечення ефективного формування морально-естетичної активності студентів в інструментальному класі; у розробці критеріїв сформованості цієї якості.

Теоретична значимість дослідження полягає у розкритті специфіки процесу формування морально-естетичної активності студентів в умовах індивідуального навчання; в науковому обґрунтуванні та експериментальній апробації організаційно-педагогічної системи, необхідної для її формування.

Практичне значення дослідження полягає в методиці формування морально-естетичної активності майбутніх вчителів музики в класі індивідуального навчання, що сприяє успішній їх підготовці до виховної роботи в школі. Розроблена методика використовується у викладанні основного музичного інструменту; в читанні курсів з методики вивчення спеціальних дисциплін; в організації самостійної роботи студентів.

На захист вносяться:

- Поняття "морально-естетична активність" як інтегральне особистісне утворення; його складові компоненти: когнітивний, мотиваційний, свідомо-вольовий, комунікативний, емпатійно-діяльний, творчо-самодіяльний;

- Організаційно-педагогічна система ефективного формування морально-естетичної активності студентів, основними умовами реалізації якої є: поетапність формування морально-естетичної активності; актуалізація психічних механізмів саморегуляції; посилення діалогічності процесів педагогічної взаємодії; варіювання організаційних форм навчальної діяльності; активізація професійно-педагогічної діяльності;

- Критерії морально-естетичної активності майбутніх вчителів музики: співвідношення морального та естетичного в аналізі музичних творів; активно-позитивне ставлення до музично-виховної роботи в школі; готовність до самостійної музично-виконавської діяльності, спрямованої на морально-естетичне виховання школярів; міра прояву ініціативи, самостійності, творчості в музично-виховній роботі з дітьми.

В і р о г і д н і с т ь результатів дослідження забезпечена комплексним підходом: методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних позицій; використанням адекватних завданням дослідження методів; якісно-кількісним аналізом виявлених під час дослідно-педагогічної роботи фактів; статистичною обробкою її результатів.

А п р о б а ц і я результатів дослідження здійснювалася на музично-педагогічних факультетах педагогічних інститутів та інститутів культури України. Основні положення дослідження були представлені на науковому семінарі "Мистецтво, наука, техніка: шляхи взаємодії" /Уфа, 1989 р./; науково-теоретичній конференції "Актуальні питання патріотичного та інтернаціонального виховання засобами культури та мистецтва на сучасному етапі" /Харків, 1989 р./; науково-практичній конференції "Творча спадщина Н.К.Крупської та сучасна школа" /Горлівка, 1989 р./; науково-теоретичному семінарі "Цілісний процес естетичного розвитку особистості" /Херсон, 1989 р./; науково-практичному семінарі з проблем морально-естетичного виховання молоді засобами мистецтва /Чернігів, 1990 р./.

В п р о в а д ж е н н я результатів дослідження: розроблено на основі результатів дослідження методичні рекомендації та

програму курсу "Основний музичний інструмент", яка передбачає підготовку студентів в інструментальному класі до музично-виховної діяльності в школі, використовується в навчально-виховному процесі музично-педагогічних факультетів Криворізького, Кіровоградського педагогічних інститутів та Київського інституту культури.

Логіка дослідження обумовила структуру дисертації, яка складається із вступу, двох глав, висновків, списку використаної літератури та додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначається об'єкт, предмет, мета та завдання, формулюється гіпотеза, основні методологічні засади та методи дослідження, етапи його здійснення, наукова новизна, теоретичне значення, практична цінність, положення, які виносяться на захист, їх вірогідність, апробація та впровадження результатів дослідження.

У першій главі - "ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ В ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИЦІ ВИЩОЇ ШКОЛИ" - здійснено аналіз філософської, соціологічної, психологічної, педагогічної літератури з проблеми; теоретично обґрунтовано сутність феномена морально-естетичної активності; висвітлено теоретичний та практичний аспекти розвитку проблеми у вищій школі; проаналізовано рівні сформованості морально-естетичної активності студентів музично-педагогічних факультетів.

Обґрунтування теоретичних позицій дослідження спирається на роботи вчених - філософів, педагогів, психологів, що стосуються змісту обраної проблеми. Взято за основу положення, що діалектика розвитку єдності морального та естетичного відображає рівні присвоєння людиною своєї суспільної сутності, її духовного саморозвитку у формах людської чуттєвої діяльності; зважено на домінування активно-творчого аспекту як у моральному, так і в естетичному вихованні; розвиток у дітей та молоді потреби, умінь і навичок привносити гуманне, творче начало в усі сфери життя виступає головним напрямком морально-естетичного виховання.

В роботі теоретично розкривається сутність феномена морально-естетичної активності, який включає логічний зв'язок понять "активність" - "моральна активність" - "естетична активність".

На основі розкриття філософського змісту категорії "активність" як внутрішньої властивості матерії, що обумовлює її саморозвиток, у працях філософів /Е.А.Ануфрієв, Ю.Л.Воробйов, М.Р.Дьомін, А.М.Коршунов, В.І.Кремянський, В.Г.Мордкович, Ю.К.Плетніков/ науково обґрунтовано положення про діяльну сутність людини та специфічну, притаманну лише їй форму активного ставлення до дійсності.

В процесі аналізу психологічних концепцій активності в роботах К.О.Абульханової-Славської, Л.І.Божович, І.А.Джидар'ян, О.В.Запорожця, О.І.Крупнова, О.М.Леонтьєва, Б.А.Ломова, С.Л.Рубінштейна, Д.Е.Узнадзе зроблено висновок про внутрішню детермінацію психічної активності людини, яка визначається за допомогою категорії "активність".

Зосереджено увагу на тому, що педагогічна наука вивчає проблему активності особистості у контексті загальних завдань навчання, виховання та розвитку. Аналіз робіт вчених /А.О.Балаєва, А.В.Зосімовського, Л.П.Кічатинова, О.В.Кірічука, Т.В.Кудрявцева, Т.М.Мальковської, О.М.Матюшкіна, М.І.Махмутова, Д.І.Фельдштейна, Г.І.Шуктіної/ дав підставу для висновку, що категорія "активність" в педагогічній теорії та практиці розглядається і як мета, засіб, метод, принцип, і як результат навчання та виховання.

Обґрунтування необхідності вивчення моральної активності особи спирається на роботи С.С.Анісімова, Л.М.Архангельського, О.Г.Дробницького, І.Ф.Надольного, А.І.Титаренка, Е.А.Якуби. Сутність моральної активності, на думку цих авторів, полягає у прийнятті високих ідеалів, які об'єктивуються у моральній діяльності, спрямованій на ствердження прогресивних етичних принципів та норм.

Питання естетичної активності особистості поки що глибоко не досліджені в науковому плані, хоча ряд вчених /С.А.Баграмян, Н.Б.Крилова, Л.М.Москвичова, Л.П.Печко, Е.С.Турська/ відзначають актуальність цієї проблеми. В роботах цих авторів естетична активність розглянута як складне інтегроване утворення, що виявляється у відображенні, виборі, оцінці та творчому переосмисленні естетичних вражень, у духовно-змістовному естетичному спілкуванні з оточуючими людьми, і, головне, - реалізується у різних формах соціальної творчості.

Сучасний рівень знань про специфіку прояву та особливості взаємозв'язку моральної і естетичної активності дозволив дати визначення морально-естетичної активності. Це - процес творчого накопичення чуттєво-емоційного досвіду, втіленого у мистецтві, осво-

ення навичок емоційно-осмисленого сприйняття музичних творів і результат реалізації особистістю морально-естетичного потенціалу у власній соціально-ціннісній діяльності.

Теоретичний аналіз робіт з проблеми дослідження дозволив виділити у структурі морально-естетичної активності вчителя музики компоненти: **к о г н і т и в н и й** /музично-слухові здібності, знання виражально-змістовної спрямованості музичних засобів, навички пізнавальної діяльності, вміння вербальної характеристики своїх переживань, оцінки змісту музичного твору за допомогою категорій етики та естетики, знання способів передачі школярам морально-естетичних цінностей мистецтва/; **м о т и в а ц і й н и й** /педагогічно спрямована мотивація, цілеспрямованість інтересів і потреб в музично-виховній діяльності/; **с в і д о м о - в о л ь о - в и й** /здатність до свідомої саморегуляції та спрямування музично-виконавської діяльності на морально-естетичне виховання школярів/; **к о м у н і к а т и в н и й** /уміння сприймати музичний твір як засіб духовного спілкування з композитором; уміння емоційної ідентифікації; уміння керувати власним емоційним станом/; **е м п а т і й н о - д і я л ь н и й** /здатність до співпереживання, емоційної чутливості та співтворчості з школярами/; **т в о р ч о - с а м о д і я л ь н и й** /уміння самостійно й творчо використовувати морально-естетичні знання та уміння в музично-естетичному вихованні школярів, уміння ініціативно, творчо підходити до розв'язання музично-виховних завдань/.

Шляхом вивчення психолого-педагогічної літератури з проблеми, аналізу недоліків у формуванні морально-естетичної активності майбутніх вчителів музики визначено завдання констатуючого експерименту: виявлення індивідуально-типологічних особливостей сприймання музичних творів студентами інструментального класу; вивчення мотивів участі студентів у різних формах організації виконавської практики; встановлення міри активності студентів у музично-виконавській діяльності.

Опрацювання результатів констатуючого експерименту дозволило встановити три рівні сформованості морально-естетичної активності у студентів музично-педагогічних факультетів.

В и с о к и й рівень властивий 12 % студентів, яких характеризує активно позитивне ставлення до педагогічної професії, прагнення оволодіти нею. Студенти розуміють виховне значення музично-виконавської діяльності і свідомо спрямовують її на мораль-

но-естетичний розвиток школярів. Свійка, педагогічно орієнтована мотивація поєднується з прагненням до самостійного і творчого здійснення виховних завдань, оптимального, педагогічно доцільного вибору форм та методів взаємодії з учнями. В організації педагогічної взаємодії студенти виявляють нахил до діалогічної форми спілкування, зважають на потреби, інтереси, емоційний та життєвий досвід школярів. Реалізувати виховний потенціал мистецтва в педагогічному спілкуванні цим студентам значною мірою допомагає високий рівень їх музичного розвитку, творчий тип сприйняття, зумовлений адекватною емоційною реакцією на музичний твір та активною аналітичною діяльністю. Їх морально-естетичні переживання є не лише наслідок сприймання музики, а й активний стимул у подальшій морально-естетичній виховній діяльності, творчо спрямованій.

С е р е д н і й рівень притаманний 52,9 % студентів, які орієнтуються у музично-виконавській діяльності переважно на розвиток своїх професійно-педагогічних та музично-виконавських умінь, без усвідомлення її соціального значення. Вони мають достатньо високий рівень музичного розвитку, що відповідає їх емоційно-усвідомленому та образно-асоціативному типу сприйняття. В аналізі музичних творів емоційне сприйняття тісно пов'язане з розумінням логіки побудови музичної форми, що забезпечує їм адекватне пізнання художнього задуму. Проте свої знання та уміння вони не прагнуть використовувати у виховній роботі з дітьми, яка становить для них лише один із засобів професійного становлення. Студенти цього рівня ставляться до виховної роботи без інтересу і задоволення, виконують її на репродуктивному рівні і лише частково виявляють ініціативу та "педагогічну винахідливість". Вони відчувають труднощі у пошуку цікавих форм та методів виховної роботи, засобів педагогічного спілкування, тому в них переважає вид спілкування з учнями інформаційно-монологічний.

На н и з ь к о м у рівні перебуває значна частина студентів /34,2 %/. Їх музично-виконавська діяльність відрізняється формальним та безініціативним характером, відсутністю педагогічно спрямованої мотивації. В музично-виховній роботі з учнями, яка стимулюється вимогами викладача, ці студенти надають перевагу відомим та стандартним методам і прийомам. У спілкуванні з дітьми відчувається "психологічний бар'єр", невміння встановлювати з ними контакт. Формальний підхід до виховної діяльності пов'яз-

заний також з недостатньою підготовкою до її виконання, з незнанням засобів педагогічного впливу, невмінням застосовувати різноманітні форми спілкування з учнями. Майбутні вчителі музики не розуміють виховного значення музичного мистецтва, про що свідчать їх конструктивно-аналітичний та емоційно-споглядальний типи сприйняття. В аналізі музичних творів у них домінує чи раціональна оцінка без певного усвідомлення гуманістичної спрямованості музичного образу, чи емоційна - орієнтована на чуттєве пізнання музичного твору.

Констатуючий експеримент дозволив в цілому встановити невисокий рівень готовності майбутніх вчителів до музично-виховної діяльності. Це зумовлено несформованістю їх мотиваційної сфери, відсутністю потрібних знань та умінь з музично-виховної роботи, необхідного досвіду практичної діяльності, який сприяє творчому виконанню музично-виховних завдань.

У другій главі - "ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНО-ЕСТЕТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ В УМОВАХ ІНДИВІДУАЛЬНОГО НАВЧАННЯ" - на основі аналізу музично-виконавської діяльності студентів у класі індивідуального навчання та в ході виконавської практики визначена організаційно-педагогічна система, яка забезпечує формування їх морально-естетичної активності; обґрунтована методика дослідно-педагогічної роботи; викладені результати її апробації. Визначені умови, за яких діє організаційно-педагогічна система: поетапність формування морально-естетичної активності; актуалізація психічних механізмів саморегуляції; посилення діалогічності процесів педагогічної взаємодії; варіювання організаційних форм навчальної діяльності; активізація професійно-педагогічної діяльності.

Як системоутворюючий елемент формуючого етапу дослідно-педагогічного процесу розроблено програму та методику розвитку морально-естетичної активності студентів у класі індивідуального навчання.

Перший етап дослідно-педагогічної роботи спрямовувався на активізацію морально-естетичних елементів естетичної свідомості студентів. Він передбачав розв'язання завдань: розвиток професійної самосвідомості студентів; формування основ морально-естетичних знань, необхідних для здійснення музично-виховної діяльності. З цієї метою розроблені колективні форми навчальних занять

/лекції, семінари/ з використанням методів активізації розумової діяльності на основі принципу проблемності /проблемне викладання навчального матеріалу; проблемні бесіди; проблемно-пізнавальні завдання; дискусії; диспути/.

Завданням другого етапу дослідно-педагогічної роботи став розвиток морально-естетичного досвіду студентів і набуття комплексу умінь цілісного аналізу музичного твору з позиції єдності морального та естетичного. Формування морально-естетичного досвіду студентів здійснювалося в умовах колективної та індивідуальної навчальної діяльності з використанням системи типових пізнавально-творчих завдань, розроблених з урахуванням індивідуально-типологічних особливостей сприймання музичних творів студентами музично-педагогічних факультетів.

Третій етап дослідно-педагогічної роботи спрямовувався на реалізацію студентами творчого підходу до процесу художньо-педагогічного спілкування з учнями. Він передбачав виконання завдань: формування умінь художньо-педагогічного спілкування; стимулювання практичної готовності до самостійної музично-виконавської діяльності, спрямованої на морально-естетичне виховання школярів. Підготовка до самостійної музично-виконавської роботи здійснювалася в ході практикуму, який проводився з студентами інструментального класу в колективно-груповій формі. Шляхом виконання спеціальних вправ вони навчалися умінням художньо-педагогічного спілкування. Важливим методичним засобом формування практичної готовності до самостійної музично-виховної діяльності в школі виявилася організація музично-виконавської діяльності студентів за принципом особистісно-рольового підходу у спеціально створених педагогічних групах. Цьому сприяла активна участь студентів у різних видах виконавської практики в школі, де вони виконували посилені ролі-функції і поступово оволодівали необхідними навичками та вміннями. Для цього використовувались творчі завдання, пов'язані із самостійною підготовкою і проведенням виховної роботи в школі, а також специфічні методи та прийоми /організація змагання між групами; стимулювання позитивного ставлення до музично-виховної діяльності в школі; формування громадської думки; контроль та взаємоконтроль; оцінка та самооцінка/.

Перевірка ефективності розробленої методики формування морально-естетичної активності студентів музично-педагогічних факультетів здійснювалася за допомогою методів і прийомів спостереження.

анкетування, бесіди, математико-статистичної обробки одержаних результатів, їх якісного аналізу та обробки на ЕОМ. Якщо на початку формуючого експерименту контрольна та експериментальна групи перебували на однаковому рівні сформованості морально-естетичної активності, то порівняльні дані після його завершення свідчать про значні позитивні зміни. Оцінка здійснювалася за критеріями морально-естетичної активності студентів:

- співвідношення морального та естетичного в аналізі музичних творів /знання виразально-змістовних можливостей музичних засобів; навички пізнавальної діяльності; здатність до співпереживання та емоційної чутливості; уміння аналітично осмислювати музичну форму; уміння аналізувати та вербально характеризувати почуття; уміння оцінювати зміст музичного твору за допомогою категорій етики та естетики/;

активне ставлення до музично-виховної роботи в школі /позитивне ставлення до професії вчителя музики; стійка педагогічно спрямована мотивація професійної діяльності; потреба у спілкуванні з дітьми/;

- готовність до самостійної музично-виконавської діяльності, спрямованої на морально-естетичне виховання школярів /знання способів передачі морально-естетичних цінностей мистецтва; вміння використовувати виховний потенціал музики в роботі з дітьми з урахуванням їх вікових особливостей; розвинутість комунікативних умінь/;

- міра вияву ініціативи, самостійності, творчості в музично-виховній роботі з дітьми /уміння використовувати морально-естетичні знання та вміння у самостійній музично-виховній роботі з учнями; ініціативність і творчість у пошуку нетрадиційних підходів до розв'язання виховних завдань; прагнення до творчого самовияву в різних видах музично-виконавської діяльності/.

Методи діагностування дозволили одержати порівняльні дані, які свідчать про те, що після проведеної дослідно-педагогічної роботи кількість студентів з високим рівнем сформованості морально-естетичної активності в експериментальних групах зросла, а з низьким - зменшилась. Так, у кінці експерименту кількість студентів з високим рівнем зросла в експериментальній групі з 15,2 % до 31,2 %, в той час, як у контрольній цей ріст був незначним - з 12 % до 15 %. Якщо в середньому та низькому рівнях сформованості морально-естетичної активності студентів експериментальної

групи також відбулися позитивні зміни, то в контрольній - їх не спостерігалося.

Порівняння здобутих під час експерименту даних свідчить про те, що розроблена організаційно-педагогічна система за певних умов організації індивідуального навчання студентів інструментального класу забезпечує ефективну підготовку майбутнього вчителя музики до музично-виховної діяльності у школі.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Необхідність формування морально-естетичної активності як індивідуально-психологічної якості особистості вчителя, що забезпечує успішність педагогічної взаємодії, зумовлена логікою сучасного суспільного розвитку, орієнтованого на перетворення всіх сфер життя за принципами гуманізму та демократії.

2. З позиції системного підходу морально-естетична активність розглядається як важлива професійна якість цілісної структури особистості вчителя і як утворення власне системне, що складається з компонентів: когнітивний, мотиваційний, свідомо-вольовий, комунікативний, емпатійно-діяльний, творчо-самодіяльний. При такому підході морально-естетична активність розглядається як інтегративне утворення у вигляді процесу творчого накопичення чуттєво-емоційного досвіду, втіленого у мистецтві, освоєння навичок емоційно-осмисленого сприйняття музичних творів і результат реалізації особистістю морально-естетичного потенціалу у власній соціально-ціннісній діяльності.

3. Результати констатуючого експерименту свідчать про невідповідність реальних результатів музично-виконавської підготовки майбутніх учителів музики соціальному замовленню виховання професійно важливих, морально-естетичних якостей особистості вчителя, необхідних для успішної педагогічної діяльності. Як свідчить аналіз системи музично-виконавської підготовки студентів в інструментальному класі, її зміст та організація повною мірою не відповідають завданням професійної підготовки вчителя музики. Значний відрив від умов реальної діяльності вчителя музики пояснюється обмеженням педагогічного процесу в інструментальному класі вузько-навчальними завданнями фортепіанної підготовки, без належного розвитку творчих здібностей студентів, стимулювання їх самостійного педагогічного мислення, формування загальнопедагогічних

умінь та навичок. У цьому причини того, що, за даними констатуючого експерименту, 32 % студентів володіють низьким рівнем сформованості морально-естетичної активності. Це свідчить про відсутність у майбутніх вчителів необхідних для музично-виховної діяльності знань та умінь, педагогічно спрямованої мотивації, активного і творчого ставлення до педагогічної роботи.

4. Розроблена організаційно-педагогічна система керівництва процесом формування морально-естетичної активності передбачає введення у навчально-виховний процес інструментального класу оновленого змісту, організаційних форм та методів, зумовлених потребою професійної підготовки вчителя музики до морально-естетичного виховання школярів.

5. Реалізація системи педагогічного керівництва процесом формування морально-естетичної активності студентів передбачала: активізацію морально-естетичних елементів естетичної свідомості студентів; розвиток їх морально-естетичного досвіду як комплексу вмій цілісного аналізу музичного твору з позиції єдності морального та естетичного; реалізацію творчого підходу до процесу художньо-педагогічного спілкування з учнями.

6. Результати дослідження підтвердили справедливості гіпотези. Доведено, що формування морально-естетичної активності майбутніх вчителів музики у процесі індивідуального навчання забезпечується організаційно-педагогічною системою, яка сприяє підвищенню ефективності їх професійно-педагогічної підготовки. Встановлено, що основними умовами реалізації системи є: поетапність формування морально-естетичної активності; актуалізація психічних механізмів саморегуляції; посилення діалогічності процесів педагогічної взаємодії; варіювання організаційних форм навчальної діяльності; активізація професійно-педагогічної діяльності.

7. Важливим результатом дослідження є внесення коректив у процес організації музично-виконавської діяльності, пов'язаних з організаційно-педагогічною системою та умовами її реалізації. Передбачається не лише підвищення професійної підготовки майбутніх вчителів музики до виховної діяльності, а і вплив на власний морально-естетичний розвиток шляхом формування провідних та інтегративних особистісних якостей: співпереживання, співчуття, людянолюбство.

8. Результати використання діагностичних методів, їх якісне

та кількісне опрацювання дозволили зробити висновок, що розроблена методика формування морально-естетичної активності студентів в процесі індивідуального навчання забезпечує суттєві зміни в її змісті. Це знайшло відображення в розвитку здатності до емоційно-осмисленого, творчого сприйняття музики, оволодінні комплексом умінь цілісного аналізу музичного твору. Спостереження за музично-виховною діяльністю майбутніх вчителів дали підставу стверджувати позитивність змін в мотиваційній сфері, що відображають переорієнтацію студентів з суто виконавської діяльності на педагогічну; у характері музично-виховної діяльності, яка набула творчої спрямованості.

9. Дослідженнями теоретично обґрунтовано та експериментально доведено, що в практиці навчання студентів музично-педагогічних факультетів в інструментальному класі є можливості різноманітності структури, методик, типи навчальних занять, відбираючи з них ті, які найбільш відповідають завданням професійно-педагогічної підготовки вчителів музики.

10. Практичним підсумком дослідження стала розробка, апробація та впровадження у педагогічний процес програми та методичних рекомендацій по формуванню морально-естетичної активності студентів музично-педагогічних факультетів в умовах індивідуального навчання. Апробовані форми та методи, які сприяють активізації самостійної, творчої діяльності студентів, можуть бути використані у викладанні інших спеціальних музичних дисциплін /диригування, вокал, методика музичного виховання/.

Здійснене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми формування морально-естетичної активності майбутніх вчителів музики. У наступних розробках важливо сконцентрувати увагу на питаннях, що стосуються наступних аспектів вирішення цієї проблеми: співвідношення морально-естетичної активності та соціальної активності студентської молоді; формування морально-естетичної активності студентів у різних формах організації навчально-виховного процесу на музично-педагогічних факультетах; вплив морально-естетичної активності на формування педагогічної майстерності вчителя музики, його готовності до виховної роботи з учнями різного віку та ін.

Основні положення роботи відображені в публікаціях автора:

1. Функціональне значення музики у формуванні морально-естетичної активності студентів // Актуальні питання патріотичного та інтернаціонального виховання засобами культури та мистецтва на сучасному етапі. Тези доповідей науково-теоретичної конференції. - Харків, 1989. - С.29-31.

2. Н.К.Крупська про роль мистецтва в духовному становленні дитини // Творча спадщина Н.К.Крупської і сучасна школа. Тези доповідей науково-практичної конференції. - Горлівка, 1989. - С.102-103.

3. До проблеми про формування морально-естетичної активності майбутнього вчителя // Цілісний процес естетичного розвитку особистості. Тези доповідей на науково-практичному семінарі. - Херсон, 1989. - С.70. / У співавторстві/.

4. Музичне мистецтво як засіб духовного самовиховання. Методичні рекомендації для студентів-практикантів музично-педагогічних факультетів, вчителів музики середніх шкіл // Педагогічні умови використання творчої спадщини П.І.Чайковського в процесі формування особистості майбутнього вчителя музики. - Кривий Ріг, 1991. - С.26-30.

5. Формування у молоді морального ставлення до художніх явищ // Художній смак студентської молоді, його виявлення та формування засобами мистецтва. - Кривий Ріг, 1991. - Деп. у ОЦНІ "Школа і педагогіка", 30.12.91. - № 269-91. - С.26-47.

Ab 25.951
Ab 25.951

REV. DR. J. E. BROWN
11/1/59